

فرا
www.ketab.ir
محمّد باقر باقری

سرشناسه: کاظمی، محمدکاظم، ۱۳۴۶ - | عنوان و پدیدآور: شعر پارسی / محمدکاظم کاظمی. [ویرایش دوم] | مشخصات نشر: مشهد: سپیده پاوران، ۱۳۹۷. | مشخصات ظاهری: ۵۸۴ ص. | شابک: 3 - 10 - 7746 - 600 - 978 وضعیت فهرست نویسی: فیبا | یادداشت: چاپ قبلی: موسسه فرهنگی هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب، ۱۳۷۹ (۴۹۲ص). | یادداشت: چاپ دوم | یادداشت: کتابنامه: ص. ۵۵۷. | یادداشت: نمایه. | موضوع: شعر فارسی -- تاریخ و نقد | موضوع: Persian poetry -- History and criticism | موضوع: شعر فارسی -- مجموعه ها | موضوع: Persian poetry Collections -- | رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ش ۷ ص ۲ / PIR ۳۵۴۴ | رده دیویی: ۸۱۰۹ / ۸۱۱ | شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۶۹

www.ketab.ir

به نام خدا

شعر ارسنی

رنگ، رویش جدید

محمد کاظم کاشانی

صفحه آرای :: طرح و اجرا - کارگاه نشر سپیده باوران -

طراح جلد و مدیر هنری :: رضا باجانی - استودیو دد -

نوبت چاپ :: دوم (اول نا، ۱۰، ۱۳۹۷)

شمارگان :: ۱۱۰۰ نسخه

چاپ :: مهشید

صحافی :: پارسیان

شابک :: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۷۷۴۶ - ۱۰ - ۳

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

- حق چاپ محفوظ است -

تلفن مرکز نشر و پخش: ۰۲۱۷۷۳۵۱۰۱۶ - ۳۲۲۲۲۲۰۴ - ۳۲۲۳۸۶۱۳ (۰۵۱)

دیگر مراکز پخش: گسترش: ۰۲۱۷۷۳۵۱۰۱۶ - ققنوس: ۰۲۱۶۶۴۶۰۰۹۹

فهرست

۱۵.....	یادداشت مؤلف
۱۹.....	شعر فارسی در یک نگاه
۲۱.....	شعر و عناصر آن
۲۴.....	خاستگاه شعر فارسی و نخستین شاعران
۲۵.....	سامانیان، اولین حامیان ادب فارسی
۲۶.....	ویژگی های شعر دوره سامانی
۲۸.....	رودکی، پدر شعر فارسی
۲۹.....	فردوسی و شاهنامه
۱.....	دوره غزنویان و رشد ادب مدحی
۳۳.....	عنصری، فرخی و منوچهری، نمایندگان سه جریان
۳۵.....	سلجوقیان و استبداد سیاسی و مذهبی
۳۶.....	ویژگی های شعر سلجوقی و شاعران برتر آن
۳۹.....	ناصر خسرو، شاعر عقیده

- سنایی، آغازگر عرفان..... ۴۱
- خیام، شاعر شک و حیرت..... ۴۳
- باباطاهر، محلی سرای عاشق..... ۴۴
- انوری، پیامبر مدیحه سرایان..... ۴۵
- پایان کار سلجوقیان و انتقال مرکزیت ادب فارسی به عراق..... ۴۸
- ختانی شروانی، شاعر صبح..... ۵۰
- نظامی، داستان سرای تغزلی..... ۵۲
- عطار، نظومه های عرفانی..... ۵۳
- هجو مغولان، نوازع فرهنگی آن..... ۵۵
- ویژگی های بی ه مرفارسی در این دوره..... ۵۸
- مولانا، شایری نارج، منجار زمانه..... ۶۳
- سعدی، معلم ایران..... ۶۶
- عبید زاکانی، نقاد شه خ طبع..... ۶۹
- دیگر شاعران بزرگ این دوره..... ۶۹
- حافظ، جامع شعر این دو قرن..... ۷۱
- تیموریان هرات و خیزش جدید فرهنگی..... ۷۴
- ویژگی های شعر دوره تیموری..... ۷۵
- جامی، شاعر دانشمند..... ۸۰
- مکتب وقوع، راهی برای بیرون شد..... ۸۱
- صفویان و گورکانیان..... ۸۳
- مکتب هندی..... ۱۷
- صائب، شاعر مضمون ساز..... ۹۰
- بیدل، مولانای مکتب هندی..... ۹۱
- واقف، غالب و حزین..... ۹۳
- سده دوازدهم، سرآغاز جدایی ها در قلمرو زبان فارسی..... ۹۳
- دوران رکود و بازگشت..... ۹۴
- مشروطیت و تجدید حیات شعر فارسی..... ۹۸
- بهار، شاعر چندبُعدی..... ۱۰۲

- ایرج میرزا و زبان سهل ممتنع ۱۰۳
- پروین، بانوی شاخص شعر فارسی ۱۰۴
- اقبال، شاعر مصلح ۱۰۴
- ماوراءالنهر و مصائب انقلاب اکبر ۱۰۶
- افغانستان بعد از جدایی ۱۰۷
- پایان شعر مشروطیت در ایران ۱۱۰
- نیما و انقلاب او در شعر فارسی ۱۱۱
- برخورد شاعران با پیشنهادهای نیما ۱۱۴
- خوان ثالث، راوی ناامیدان ۱۱۴
- احمد شاملو و شعر سپید ۱۱۶
- فرخ ادر نولدی دیگر ۱۱۷
- سپیده سالک فطرت ۱۱۹
- منوچهر آری. ش. همین پنج شاعر ۱۲۰
- جریان های سیاسی و رمایه ای ۱۲۰
- شعر حجم ۱۲۱
- موج نو ۱۲۲
- شاعران دانشمند ۱۲۳
- شاعران کهن گرا و سنتی ۱۲۴
- شهریار، وارث سنتی حافظ ۱۲۴
- سایه، نماینده نوگرای حافظ ۱۲۵
- امیری و قهرمان، نمایندگان صائب ۱۲۵
- غزل نو و پیشگامان آن ۱۲۶
- سیمین بهبهانی ۱۲۷
- حسین منزوی ۱۲۷
- محمدعلی بهمنی ۱۲۷
- شعر پس از مشروطه در افغانستان ۱۲۸
- خلیلی، کهن گرای نواندیش ۱۳۰
- بلخی، انقلابی پیشرو ۱۳۰

- ۱۳۱..... آغاز نوگرایی در افغانستان
 ۱۳۲..... باختری، وارث نیما در افغانستان
 ۱۳۲..... نوگرایی در تاجیکستان
 ۱۳۳..... انقلاب اسلامی و شعر پس از انقلاب
 ۱۳۷..... علی معلم و راهی نو در مثنوی
 ۱۳۷..... احمد عزیزی، فوران خلاقیت
 ۱۳۸..... فیض، شاعری جامع و متعادل
 ۱۳۸..... حسن، نوعان نوایی
 ۱۳۹..... سه مان و زیبایی زود هنگام
 ۱۳۹..... دیگران، عریان طرح نسل انقلاب
 ۱۴۰..... در بیرون از مدار شعر انقلاب
 ۱۴۱..... شمس لنگرودی، غریب
 ۱۴۱..... صالحی و شعر گفتار
 ۱۴۲..... باباچاهی، فرم‌گرایی از جنوب
 ۱۴۳..... کلاهی و لبه تنهایی
 ۱۴۳..... شعر امروز افغانستان در سه حوزه جغرافیایی
 ۱۴۴..... عبدالقهار عاصی
 ۱۴۵..... در محیط مهاجرت
 ۱۴۵..... چند تن از شاعران مهاجر
 ۱۴۷..... پایانه

دفتر شعر..... ۱۴۶

- ۱۵۱..... رودکی سمرقندی
 ۱۵۶..... منجیک ترمذی
 ۱۵۶..... رابعه بلخی
 ۱۵۷..... کسایی مروزی
 ۱۵۷..... ابوالقاسم فردوسی
 ۱۷۲..... فرخی سیستانی

۱۷۹	عنصری بلخی
۱۸۴	منوچهری دامغانی
۱۹۰	باباطاهر همدانی
۱۹۲	ناصر خسرو قبادیانی
۲۰۳	مسعود سعد سلمان
۲۰۶	عمر خیام
۲۱۰	سنایی غزنوی
۲۲۵	انوری ابیوردی
۲۳۵	احمد بن محمد اصفهانی
۲۴۲	خاقانی شروانی
۲۵۳	بطایح ننگه
۲۶۲	بابا افشار شاهرودی
۲۶۳	فریدالدین عطار
۲۶۸	مولانا جلال الدین محمد بلخی
۲۸۲	فخرالدین عراقی
۲۸۳	سعدی شیرازی
۲۹۱	سیف فرغانی
۲۹۴	امیر خسرو دهلوی
۲۹۷	ابن یمن فریومدی
۲۹۸	حافظ شیرازی
۳۰۹	فضل الله حروفی «نعمی»
۳۱۰	عبدالرحمان جامی
۳۱۲	وحشی بافقی
۳۱۳	محتشم کاشانی
۳۱۹	فیضی دکنی
۳۲۰	بهاء الدین عاملی (شیخ بهایی)
۳۲۲	طالب آملی
۳۲۴	کلیم همدانی

۳۲۵	غنی کشمیری
۳۲۶	صائب تبریزی
۳۳۲	عبدالقادر بیدل
۳۴۴	قتیل لاهوری
۳۴۴	سرمد کاشی
۳۴۵	طباطبائی
۳۴۶	ادریس دلی
۳۴۶	ماتف اصفهانی
۳۵۲	قائمی شری
۳۵۴	فروغی بسطامی
۳۵۷	ایرج میرزا
۳۵۹	اقبال لاهوری
۳۶۱	محمد تقی بهار
۳۶۵	فرخی یزدی
۳۶۶	نیمایوشیج
۳۷۱	پروین اعتصامی
۳۷۳	محمد حسین شهریار
۳۷۶	خلیل الله خلیلی
۳۸۰	مهدی حمیدی شیرازی
۳۸۱	عماد خراسانی
۱۱۲	احمد شاملو (ا. بامداد)
۱	فریدون مشیری
۳۹۵	سیمین بهبهانی
۴۰۰	هوشنگ ابتهاج (ه. ا. سایه)
۴۰۳	مهدی اخوان ثالث (م. امید)
۴۱۴	سهراب سپهری
۴۲۱	نادر نادرپور
۴۲۲	محمد قهرمان

۴۲۴	مهرداد اوستا
۴۲۵	منوچهر آتشی
۴۲۹	یدالله رؤیایی
۴۳۱	فروغ فرّخ زاد
۴۴۶	منوچهر نیستانی
۴۴۷	طاهره صفارزاده
۴۴۹	بازار صابر
۴۵۲	محمد رضا شفیعی کدکنی (م . سرشک)
۴۵۸	مید مصدّق
۴۵۹	احمد رضا احمدی
۴۶۰	سیا علی میری گرمارودی
۴۶۱	علی ا. هی
۴۶۳	واصف باغی
۴۶۴	محمد علی بهمی
۴۶۷	حسین منزوی
۴۷۳	گل رخسار صفی اوا
۴۷۴	شمس لنگرودی
۴۷۸	محمد باقر کلاهی اهری
۴۸۱	علی معلّم
۴۹۲	محمد رضا عبدالملکیان
۴۹۹	محمد علی عجمی
۵۰۰	فاطمه راکعی
۵۰۱	سید علی صالحی
۵۰۱	عبدالقهّار عاصی
۵۰۶	حسن حسینی
۵۰۹	فرشته ساری
۵۱۳	احمد عزیزی
۵۲۰	قیصر امین پور

۵۲۷.....	یوسفعلی میرشکاک
۵۲۹.....	سلمان هراتی
۵۳۴.....	ساعد باقری
۵۳۶.....	سهیل محمودی
۵۴۰.....	زکریا اخلاقی
۵۴۲.....	ی‌رضا غزوه
۵۴۷.....	ع. الجبار کاکایی
۵۴۸.....	سید ابوطا مطلق‌ی
۵۵۲.....	مرتضی امیری خندقه

۵۵۷.....	کتاب‌نامه
۵۶۷.....	نام‌نامه
۵۶۷.....	فهرست نام اشخاص
۵۷۵.....	فهرست نام جای‌ها

یادداشت مؤلف

این کتاب با این بیت خرم آمده است که گزیده‌ای مختصر و در عین حال جامع از شعر فارسی باشد، هم‌اکنون اسیری گذرا بر تحولات این شعر و آشنایی با سخنوران معروف یا تأثیرگذاران. مخاطبان کتاب کسانی‌اند که بخواهند بدون نیاز به منابع گوناگون تاریخ ادبیات ردیوان‌ها و مجموعه شعرهای شاعران، با نمونه‌های برجسته شعر فارسی و سیر تحول آن آشنا شوند. از جانی این کتاب مکملی برای مجموعه آموزشی شعر روزنه است. پیش از این برای آشنایی با عناصر و سبک‌های شعر نوشته‌ام.

در بخش «شعر فارسی در یک نگاه» با اتکا به تصویری که در کتاب روزنه از شعر ترسیم شده و با معیارهایی که در آنجا به دست آمده است، کوشیده‌ام که دریچه‌ای به تحولات صوری و محتوایی شعر فارسی بگشایم و پیوند این تحولات را با وقایع تاریخی نیز دنبال کنم.

در بخش «دفتر شعر» نمونه‌هایی از آثار شاعران زبان فارسی را خواهید خواند. معیار اصلی انتخاب، قوّت و کیفیت شعرها از نظر صوری و محتوایی بوده

است. ولی تا حدّ ممکن از همه دوره‌های تاریخی و همه گستره جغرافیایی شعر فارسی نمونه‌هایی آورده‌ام.

در این کتاب از شاعرانی نام برده‌ام؛ به شاعرانی به اختصار یا تفصیل پرداخته‌ام و از شاعرانی نمونه شعر نقل کرده‌ام. نیک می‌دانم که اولین بحث و نقد درباره این کتاب، معطوف به اسامی خواهد بود؛ این که چرا این شاعر در کتاب حضور دارد و آن شاعر حضور ندارد. در چاپ اول کتاب و در نقدهایی که آن سال در کتاب مطرح شد هم چنین بود. صادقانه‌ترین توضیح این است که در هر ماده به دایره آگاهی و پسند شخصی خویش محدود بوده‌ام، هر چند کوشش کرده‌ام به عدالت و نظر سنجی از بعضی دوستان، از این دایره بیرون بیایم. به هر حال ایده‌ام که شعرهای این کتاب دریچه‌هایی کوچک به جهان پهناور شعرای شاعران باشد و انگیزه‌ای شود برای مطالعه بیشتر در متون دیروز و امروز ادب فارسی به ضرورتی است برای شاعران جوان و علاقه‌مندان به شعر.

از کوتاه کردن شعرها پرهیز کرده‌ام، مگر در مواردی که ناگزیر بوده‌ام و در هر مورد به آن اشاره کرده‌ام. آثار شاعران که در سال تاریخ درگذشتشان مرتب شده است و شعر شاعران متأخر و معاصر از حوالی عصر مشروطه به بعد (بر مبنای تاریخ تولدشان. هم چنین سنوات کهن (قبل از مشروطیت) را با تاریخ قمری و سنوات بعد از آن را با تاریخ شمسی مشخص کرده‌ام.

همه شعرها با رسم الخط رایج امروز درج شده است. درباره آثار شاعران معاصر سطر بندی نیز مطابق اصل شعر است، مگر آنجا که روشن بوده که شاعر خود تأکیدی بر آن نداشته است. همچنین از نام نهادن بر شعرهای کهن که غالباً بدون نام‌اند، پرهیز شده است و در آثار معاصران نیز در نامی که شاعر بر شعر نهاده است، تصرّف نکرده‌ام. در نمونه‌هایی که ذکر اسمی توضیحی برای شعری لازم شده است، آن نام را در قلاب نهاده‌ام.

در بخش «شعر فارسی در یک نگاه» هرچند همه مطالعات پراکنده‌ای که در این سال‌ها داشته‌ام به کار آمده است، تکیه اصلی بر کتاب‌های تاریخ ادبیات ایران دکتر ذبیح‌الله صفا، سیری در شعر فارسی دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، صور خیال در شعر فارسی دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی و ادبیات فارسی از عصر جامی تا روزگار ما هم از ایشان بوده است. بعضی دیگر منابع، هر جا که از آن‌ها مطلبی نقل کرده‌ام ذکر شده است و البته کتاب‌هایی هم هست که برای نگارش این متن خوانده شده‌اند و در تکوین این اثر نقش داشته‌اند، هرچند عبارتی از آن‌ها نقل نشده است. آن‌ها را هم در کتابنامه ذکر کرده‌ام.

در هر پیشنهاد کتاب، اتفاق افتاده است که شعری را به جای دیوان شاعر، به کتابی دیگر که مورد استفاده من بوده است ارجاع داده‌ام. این دشوار نبود که به دیوان شاعران مراجعه کنم و به آنجا ارجاع دهم، ولی آن را به صواب ندانستم به هم‌حالی که از این کتاب‌ها به گردن من است گزارده‌آید و هم به این وسیله بعضی منابعی که در تکوین کتاب حاضر مؤثر بوده است و می‌تواند برای خوانندگان مفید باشد معرفی شود. گفتنی است که در چاپ اول کتاب، در پی نوشت‌های ارجاعی فقط به نام کتاب‌ها بسنده شده بود. در بازنگری برای چاپ دوم، تا جایی که مقادیر شماره صفحات را هم درج کردم، ولی بعضی منابع در این زمان دیگر در دسترس نبود و پی نوشت‌ها به همان شکل باقی ماند.

باری، در این کار، مرهون همه کسانی هستم که در زندگی‌ام چیزی درباره شعر فارسی از آنان خوانده‌ام یا شنیده‌ام. ولی اگر بخواهم از عزیزانی نام ببرم که به‌طور مشخص در شکل‌گیری این کتاب یاری و راهنمایی‌ام کرده‌اند، باید قدردان دکتر محمد رضا اشرف‌زاده، دکتر سید حسین فاطمی، عباس ساعی، آرش شفاهی، مصطفی محدثی خراسانی و ابوطالب مظفری باشم. پیشنهاد چاپ و پیگیری کتاب با نویسندۀ گرامی علی اکبر ترابی‌ان بود و افزون بر آن از

نظریهای سودمند ایشان در طرح کتاب هم بهره بردم. همچنین همسرگرامی ام زینب بیات و دیگر اعضای خانواده ام که زمینه فراغت برای نگارش این کتاب را فراهم کردند سهمی چشمگیر در این کار داشته اند.

گفتمنی است که این کتاب در سال ۱۳۷۹ به سفارش کانون شاعران و نویسندگان امور تربیتی آموزش و پرورش خراسان تألیف شد و در مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی ضریح آفتاب به چاپ رسید. ولی به دلایلی سالها از تجدید چاپ آن مانا، تا اینکه به پیشنهاد و همت عابدی قدسی مدیر محترم انتشارات، سبب به باوران به شکلی که می بینید به چاپ دوم رسید. دلیل عمده این تاخیر، ضرورت اصلاح و بازبینی کتاب برای چاپ جدید بود که در این سالهای پر سغا، فراغتی برایش دست نمی داد. آنچه در این چاپ می بینید، نسبت به چاپ اول اصلاحات بسیاری پذیرفته و حتی در مواردی بازنویسی شده است. در این مرحله از کار و نظریهای کارگشای جمعی از دوستان شاعر، به ویژه ابوطالب مظفری و یوسف بینا استفاده کرده ام. خانم زینب پزشکیان در ویرایش متن و خام زهرا در تصحیح نثر در صفحه آرایی آن یاریگر من بوده اند و از هم اندیشی و نظریهای کارگشایان - باب عابدی قدسی در همه اجزای کتاب بهره فراوان برده ام. قدردان همه این عزیزان هستم.

محمد آقامی

شهریور ۱۳۸۱